

Rövid európai kitekintés: szemelvények a fogyatékossgal élő személyek jogairól az EU tagállamaiban a nemzetközi fórumok kritikáinak tükrében

Dr. Lovász László Gábor

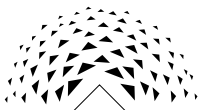
https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.2.010

2021. március 3-án adta ki az Európai Bizottság a következő tíz évre szóló, 2021–2030-as stratégiáját a fogyatékossgal élők jogairól (*Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030*).¹ Ennek kapcsán az alábbiakban visszatekintünk az elmúlt fél évtizedre: milyen jogesetek fordultak elő a fogyatékossgal élő európai polgárok vonatkozásában, milyen joggyakorlatot alakított ki az Európai Unió luxemburgi bírósága valamint az Európa Tanács égisze alatt működő, strasbourgi emberi jogi bíróság. Elemzésünk – indokolt esetben – röviden kitér még az USA Külügyminisztériuma által rendszeresen kiadott emberi jogi jelentések fogyatékossgal összefüggő, releváns megállapításaira, mint ahogy az ENSZ emberi jogi főbiztosának idevágó jelentéseire is, amikor a viszonyok és a körülmények részletesebb ismeretéhez ez szükséges a jelen írás gondolatmenetében.

A különböző emberi jogi bírói fórumok ítéletei, illetve az ENSZ és az USA által kiadott országjelentések által megfogalmazott kritikák áttekintésének a célja – főszabályként – az elmúlt öt évben, de legfeljebb az előző fogyatékossgügyi stratégia (*European Disability Strategy 2010–2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*)² kezdőévéig (2010) visszamenőleg hozott, legfrissebb, legfontosabb és legrelevánsabb ítéletek és megállapítások számbavétele az

1 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1137&furtherNews=yes&newsId=9938>

2 <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF>

egyes tagállamok vonatkozásában, méghozzá tagállamonként, abc-sorrendben haladva. Néhány tagállam esetében – az ügyek súlyosságára figyelemmel – még ettől az időbeli korláttól is eltekinthünk. Nem szándékunk az ismertetett ítéletek és kritikák minősítése, rendszerezése, mint ahogy az sem, hogy azokból akár jogi, akár jogalkalmazói következtetéseket vonjunk le.

Néhány tagállam (pl. Hollandia, Ciprus, Észtország, Olaszország) a jelentősebb „hiányzó” jogi precedensek, valamint az emberi jogi elmarasztalások hiánya miatt nem került külön kiemelésre, mint ahogy Magyarország sem került feldolgozásra, mert egyrészt az elemzés kitekintő jellege miatt nem volt szándék a magyar helyzet bemutatására, illetve a szerző mint az ENSZ fogyatékosággal élő személyek jogaival foglalkozó emberi jogi bizottság (*UNCRPD Committee*, továbbiakban: CRPD) 2013 és 2021 között mandátummal rendelkező, az ENSZ Közgyűlése által kétszer is titkosan, magas szavazatarányban megválasztott szakértője – az érvényes összeférhetetlenségi szabályoknak megfelelően – nem vehetett részt a magyar esetek és következtetések (*concluding observations*) megvitatásban és elfogadásában sem.

Az EU-tagállamokban történt jogesetek rövid, mintegy kézikönyvszerű ismertetése tanulságul, a konkrét esetek pedig referenciaként szolgálhatnak kifejezetten a hazai jogászok és kutatók számára a tágabb európai uniós és emberi jogi bíráskodás gyakorlatának szélesebb körű áttekintése során.

Belgium esetében az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) ítéletei szerint a mentális sérüléssel küzdők a fogva tartás alatt nem részesülnek a betegségüknek megfelelő ellátásban.³ Az ítélet meghozatalát követően két évvel, 2015-ben az ENSZ emberi jogi főbiztosa aggályosnak tartotta, hogy a testi fenyegetés alkalmazását nem tiltották be teljeskörűen, és Belgiumban a legfejlettebb országok körében az egyik legmagasabb volt az intézetekben elhelyezett fogyatékos gyermekek aránya. (Erre a problémára

3 L.B.-ügy, kérelemszám: /22831/8/; ítélet: 02.01.2013.

Hollandia esetében is felhívta a figyelmet az ENSZ emberi jogi főbiztosának Hollandiával foglalkozó jelentése,⁴ megemlítve azt is, hogy az örökbefogadás intézménye nem elterjedt, és a nevelőszülők száma is alacsony Hollandiában.) Ami pedig a szélesebb körű akadálymentesítést illeti, az USA 2018-as Emberi Jogi Jelentése szóvá teszi, hogy a belga kormány csak az 1970 után épült épületek esetében indított akadálymentesítési programot. Az amerikai jelentés azt is hozzáteszi, hogy a fogyatékkal élő személyek akadálymentes elhelyezésének biztosítása a börtönökben nem mindenhol biztosított.

Bulgária tekintetében az intézetben elhelyezett gyermekek sorsa szintén kiemelt téma volt az ENSZ emberi jogi főbiztosánál, aki szerint súlyos kihívások adódtak 2000 és 2010 között, mert a beszámolók szerint 238, intézetben elhelyezett gyermek hunyt el ezen időszak alatt, és ezeknek a haláleseteknek nem volt semmilyen büntetőjogi vagy más következménye.⁵ A balkáni ország esetében precedenst teremtett ugyanakkor az Európai Unió Bíróságának a Milkova-ügyben⁶ hozott ítélete, amely szerint a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv, valamint a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló ENSZegyezmény (továbbiakban: CRPD-egyezmény) és az Unió Alapjogi Chartája alapján nem ellentétes az uniós joggal egy olyan nemzeti előírás, amely bár bizonyos fogyatékkal élő munkavállalók számára elbocsátás esetén különleges előzetes védelmet biztosít általában, de nem biztosít ilyen védelmet

4 Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/WG.6/27/NLD/2), 24/12/2017

5 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/22/BGR/2), 23/02/2015.

6 C-406/15. számú ügy: Petya Milkova kontra Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol, ECLI:EU:C:2017:198.

az ugyanazon fogyatékossgal élő köztisztviselők számára, kivéve ha megállapítható az egyenlő bánásmód elvének sérelme, amelynek vizsgálata a kérdést előterjesztő bíróság feladata.

Bár **Csehország** esetében az elmúlt fél évtized vonatkozásában nem emelhető ki jelentősebb jogeset a témában, azonban a D.H. és mások ügyében⁷ az EJEB még 2006-ban hozott egy olyan ítéletet, amely esetében azóta sem sikerült maradéktalanul felszámolni a benne említett és elmarasztalt gyakorlatot. Az ENSZ emberi jogi főbiztosának 2017-es összefoglalója⁸ szerint súlyosan jogsértő az, hogy a roma gyermekeket gyakran sajátos nevelési igényűnek minősítik az oktatásban. Az emberi jogi biztos szerint 2017-ben úgy látta, hogy jelentős problémát jelent az is, hogy gyakorlat a pszichiátriai betegek ágyhoz kötézése egyes intézményekben, illetve a mechanikus és kémiai kényszerítő eszközök használata is tetten érhető értelmi sérült személyek kezelésekor.

Dánia esetében az Európai Unió Bírósága a Kaltoft-ügyben⁹ megállapította, hogy bár az uniós jog nem mondja ki általános elvként önmagában véve az elhízás alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmát a foglalkoztatás és munkavégzés során, ugyanakkor lehetséges olyan körülmény, amely esetben már a CRPD-egyezménybe ütközik az ilyen megkülönböztetés. Amennyiben a munkavállaló elhízása „fogyatékossgnak” tekinthető, és ez az állapot olyan korlátozottsággal jár, amely különösen valamilyen hosszan tartó testi, szellemi vagy lelki ártalmon alapul, akkor korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalását a munkahelyén, és ezt a szempontot már figyelembe kell venni. Az ENSZ emberi jogi főbiztosa szerint 2015-ig Dánia nem fogadott

⁷ Kérelemszám: 57325/00, ítélet: 06/02/2006.

⁸ Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/WG.6/28/CZE/2), 4/09/2017.

⁹ C-354/13. számú ügy: Fag og Arbejde (FOA) kontra Kommunernes Landsforening (KL), ECLI:EU:C:2014:2463.

el átfogó antidiszkriminációs jogszabályt.¹⁰ Ennek kapcsán érdemes feleleveníteni, hogy az Európa Tanács mellett működő Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI) 2017-ben kiadott dán országjelentése azért kritizálta az országot, mert az folyamatosan elutasította a csatlakozást az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: EJE) 12. jegyzőkönyvéhez.¹¹ A hivatalos dán álláspont szerint a jegyzőkönyv elfogadása megkérdőjelezné a dán törvényhozás szuverenitását, és ezért nem csökkentené, hanem növelné a diszkrimináció veszélyét.¹² Ezt megelőzően az ENSZ emberi jogi főbiztosának előbb idézett jelentése azt állapította meg, hogy a nemzetközi szerződéseknek nincs közvetlen hatálya a dán jogban, és ezt az Emberi Jogi Bizottság is aggályosnak tartotta, annak ellenére, hogy a dán Legfelső Bíróság is osztotta a dán állam álláspontját. Dánia esetében is kihívás az intézetben elhelyezett gyermekek magas száma, és a gyermekek egy jelentős része a létminimum alatti szinten él. Az emberi jogi főbiztos szerint az is aggályos, hogy nőtt a pszichostimuláns szerek alkalmazása a hiperaktív és figyelemzavaros gyermekek esetében. Ehhez kapcsolódva Dániát az ENSZ felszólította a fizikai, kémiai és egyéb kényszerített gyógyszeres kezelések beszüntetésére az intézményekben lakó fogyatékossgal élő emberek esetében. (Ennek előzményeként megemlíthető, hogy a gyermekmunka és annak legrosszabb formája, a gyermekprostitúció elleni fokozott küzdelemre már a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 2012-ben kiadott országjelentése is felhívta Dánia figyelmét.¹³)

10 Patrick Thornberry: The international convention on the elimination of all forms of racial discrimination. Oxford, Oxford University Press, 2016. ILO; Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21. www.refworld.org.ru/pdfid/595f9c924.pdf

11 <https://rm.coe.int/fifth-report-on-denmark/16808b56a4>

12 <https://rm.coe.int/government-comments-on-the-fifth-report-on-denmark/16808b56ad>

13 www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13100:0::NO::P13100_COMMENT_ID:2700551

Finnország példája is érdekes esettel gazdagította az uniós tagállamok emberi jogi joggyakorlatát. Az EJEB 2017-ben nem támogatta, hanem elutasította egy értelmi sérült személy szabad mozgással kapcsolatos beadványát az A.-M.V.-ügyben,¹⁴ amikor a panaszos sérelmezte, hogy a finn bíróság nem engedélyezte gondnokának a leváltását, aki nem támogatta, hogy a gondnokolt egy kis, távoli faluba költözzön, távol a mostohaszüleitől. Az EJEB úgy látta, hogy a nemzeti bíróság az elutasító ítéletével nem sértette meg a panaszos jogait, mert az a panaszos érdekeit is figyelembe véve nem adott helyet a belátási képességében egyébként korlátozott ügyfél kérvényének.

Franciaország az autizmussal élő gyermekek és személyek vonatkozásában került a figyelem középpontjába az emberi jogi diskurzus során. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának 2016-os jelentése szerint az autista gyermekek Franciaországban „széles körű jogsértéseknek vannak kitéve”. Jelentős részük nem jut hozzá az általános oktatáshoz és sokaknál, állítja a jelentés, „nem hatékony pszichoanalitikus terápiákat, túlgógyszerezést és elhelyezést alkalmaznak a pszichiátriai kórházakban és intézményekben.”¹⁵ Ilyen előzmények után az EJEB 2018-ban úgy döntött a Dupin-ügyben,¹⁶ hogy önmagában az autizmussal élő gyermeknek állami iskolákba történő felvételének elutasítása nem keletkeztet diszkriminációt, mert a gyermek állapota is befolyásolja az iskoláztatás körülményeit. (Az ügy egyik leglényegesebb vonása az volt, hogy az érintett szülők közt is vita állt fenn, ugyanis az apa támogatta gyermekének speciális intézményben történő iskoláztatását, míg az anya elvetette azt.) Szintén a jogvédők ellenében hozott ítéletet az EJEB, amikor 2018-ban úgy határozott, hogy nem sértette meg Franciaország az EJE-t azzal, hogy nem biztosította (gondnoksági bíró által) a gondnokság alatt álló személy számára a korlátozásmentes jogot a

14 Kérelemszám: 53251/13, ítélet: 23/03/2017.

15 Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/WG.6/29/FRA/2), 13/II/2017 és lásd különösen: CRC/C/FRA/CO/5, para. 57 (b) és 59. pontok.

16 Kérelemszám: 2282/17, ítélet: 18/12/2018.

házasságkötésre a Delecolle-ügyben¹⁷ született döntés alapján. Ugyanakkor a belátási képességükben nem korlátozott fogyatékos személyek esetében az EJEB még korábban, 2015 februárjában elmarasztalta az országot a Helhal-ügyben¹⁸ amiatt, hogy megsértette egy olyan fogyatékossgal élő elítélt személy méltóságát, akinek megfelelő személyzet hiányában a rabtársa volt kénytelen segíteni tisztálkodni. Az ENSZ – egyebek mellett – felhívta Franciaországot arra is, hogy támogassa valamennyi fogyatékossgban szenvedő személy országos érdekvédelmét, mint ahogy a bentlakásos intézmények kiváltásának folyamatát is, valamint az előbb említett célcsoport, az autizmussal élők helyzetének javítását is.

Görögország szintén a fogyatékkal élő gyermekek kapcsán került az érdeklődés homlokterébe: az ENSZ emberi jogi főbiztosa azt állapította meg 2016-ban, hogy a lechainai gyermekotthonban embertelen körülmények közt éltek a fogyatékossgal élő gyermekek, akiket ráadásul gyógyszeresen szádaltalak, illetve az ágyakhoz szíjaztak. (A jelenség kapcsán két évvel később az USA 2018. évi Emberi Jogi Jelentése is súlyos problémának tartotta a gyermekekkel szembeni erőszakot.¹⁹) Az ENSZ emberi jogi főbiztosa azt is hozzátette, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek mindössze 15%-a járhat iskolába a beszámolók szerint.²⁰

Horvátország esetében szintén előfordult egy fontos, a cselekvőképességgel összefüggő jogügy az EJEB-nél. A Krušković-ügyben²¹ egy cselekvőképtelen személy saját gyermeke apjaként történő

17 Kérelemszám: 37646/13, ítélet: 25/10/2018.

18 Kérelemszám: 10401/12, ítélet: 19/2/2015.

19 <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/GREECE-2018-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>

20 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/25/GRC/2), 07/03/2016.

21 Kérelemszám: 46185/08, ítélet: 21/09/2011.

elismerésének, illetve nyilvántartásba vételének megtagadása volt a kérdés. Az EJEH egy másik, hasonló vonatkozású témában is elmarasztalta Horvátországot a Guberina-ügyben,²² mert a horvát hatóságok nem vették figyelembe egy fogyatékossgal élő gyermek apjának adókedvezményre vonatkozó kérelmét súlyosan fogyatékos gyermekének szükségleteihez – az észszerű alkalmazkodás követelményére is figyelemmel – igazodó ingatlanvásárlása kapcsán. A fogyatékos gyermekeknél maradvány, több európai uniós tagállamhoz hasonlóan, az ENSZ emberi jogi főbiztosa szerint Horvátországban is aggályos volt, hogy a fogyatékossgal élő személyek körében túl magas az intézményben élő gyermekek száma (2016), és nem volt látható csökkenő tendencia ezen a téren. A főbiztos szerint az egyértelmű szabályozási környezet is hiányzott a fogyatékossgal élő gyermekek elhelyezése kapcsán. Ennek közvetlen előzményeként az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága 2015-ben aggályait fejezte ki a pszichiátriai intézményekben alkalmazott fizikai erőszak **különböző formáit illetően**.²³

Írország is az intézetben elhelyezett személyek kapcsán került górcső alá, ugyanis az ENSZ emberi jogi főbiztosa szerint Írországnak be kellene tiltania az erőszakos (nem beleegyezésen alapuló) gyógyszeres kezeléseket, az elektrosokk és más kényszerítő eszközök használatát.²⁴ Egy 2018-ban megjelent, a Trinity College által publikált tanulmány szerint Írországban évente félszáz embert kezelnek

22 Kérelemszám: 23682/13, ítélet: 22/03/2016.

23 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/22/HRV/2), 23/02/2015.

24 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/25/IRL/2), 07/03/2016.

elektrosokkal akaratok ellenére.²⁵ Ugyanebben az évben jogszabály által létrehozott hivatalos szerv, a *Mental Health Commission* által lefolytatott hivatalos vizsgálat azt **állapította** meg, hogy az érintettek egyötödének az emberi méltóságát sem tartották tiszteletben az ilyen intézményekben, mert a vizsgált intézményekben élők 43%-a számára nem biztosított az egyágyas szoba, valamint a megosztott szobákban élők 90%-ának nem volt semmilyen privát szférája, olyanira, hogy még függöny sem választotta el az ágyaikat.²⁶

Lengyelország egy érdekes esettel hívta fel magára a figyelmet: a Kacper Nowakowski-ügy²⁷ során az EJEB 2017 januárjában úgy döntött, hogy az érintett siketnéma apának megvan a joga ahhoz, hogy a hallássérült fiúgyermekével jelnnyelven tarthasson kapcsolatot, és a nemzeti bíróságnak nem csupán az érintett fogyatékoságának fiziológiai tényére, hanem a lehetséges akadálymentesítési megoldásokra is figyelemmel kellett volna lennie.

Lettországot – Írországhoz hasonlóan – az állami fenntartású szociális intézményekben élő felnőtt értelmi sérültekkel szembeni bánásmód miatt marasztalták el. Az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága aggályait fejezte ki azon lett gyakorlat miatt, amikor felnőtt **értelmi sérülteket erőszakkal** szádaltak erős gyógyszerekkel, és hiányoztak a megfelelő garanciális szabályok a visszaélések megakadályozására, valamint a panaszok kivizsgálására.²⁸

25 <https://www.independent.ie/irish-news/health/electric-shock-therapy-positive-37062418.html>

26 <https://static.rasset.ie/documents/news/2019/07/8592-mhc-2018-inspection-24hr-3.pdf>

27 Kérelemszám: 32407/13, ítélet: 17/01/2017.

28 CAT/C/LVA/CO/3–5. <https://undocs.org/CAT/C/LVA/CO/3-5> és lásd még: Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/24/LVA/2), 18/11/2015

Litvánia is a belátási képességükben korlátozott személyek kapcsán került az EJEK elé. Az A.N.-ügyben²⁹ 2016-ban hozott döntés szerint a litván gondnoksági rendszer kapcsán a taláros testület jogsértőnek találta azt a szabályozást és gyakorlatot, miszerint az érintett, súlyos mentális sérüléssel rendelkező személy nem kérvényezheti szabadon a saját cselekvőképtelenségének felülvizsgálatát, megsértve az EJEK 6. cikkét. Ráadásul az ENSZ fogyatékkal élő személyek jogaival foglalkozó bizottsága (CRPD) szerint³⁰ Litvániának biztosítani kell a hozzáférhető és akadálymentesített jogi képviselést a fogyatékkal élő személyek számára a szabadságot korlátozó intézményekben is, különös tekintettel a börtönökre. Egy másik témában – de nem egyedülálló módon – 2016-ban az ENSZ emberi jogi főbiztosa egy kellő költségvetési támogatásra támaszkodó, átfogó intézménykiváltási program elindítását is javasolta, méghozzá egy megfelelő monitoringrendszer kiépítésével együtt. A főbiztos ugyanis aggályosnak látta a fogyatékkal élő gyermekek, különösen az értelmi sérült gyermekek elhelyezését a bentlakásos, illetve nappali intézményekben, különösen a ventai intézményben. A főbiztos hozzátette azt is, hogy a beleegyezésen nem alapuló gyógykezelés alkalmazása kapcsán is hiányoznak a megfelelő jogi garanciák.³¹

Luxemburg – Belgiumhoz és Hollandiához hasonlóan – kritikák kereszttüzében áll az intézményekben elhelyezett fogyatékkal élő személyek kapcsán. Az emberi jogi főbiztos 2017-es jelentésében megjegyezte, hogy folyamatosan nőtt a sérült emberek intézményi formában történő elhelyezésének kockázata. Ráadásul a főbiztos szerint a fogyatékkal élő személyek jogainak érvényesülését monitorozó intézmények (*Consultative Council of Human Rights* és

29 Kérelemszám: 17280/08, ítélet: 31/05/2016.

30 Lásd különösen: CRPD/C/LTU/CO/1 28. pont.

31 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/26/LTU/2), 22/08/2016.

Center for Equal Treatment) vonatkozásában hiányzik a hatékony és megfelelő hatáskör a diszkriminációs panaszok **érdemi kezelésére**. Ezen túlmenően a **főbiztos** kifejezetten szegregációként azonosította az oktatás területén a fogyatékossgal élő gyermekek esetében, különösen az értelmi sérült gyermekek esetében követett luxemburgi gyakorlatot. Az ENSZ emberi jogi főbiztosa aggályosnak tartotta azt a luxemburgi gyakorlatot is, miszerint a pszichiátriai intézményben élő, értelmileg sérült fogyatékos emberek esetében fizikai erőszakot alkalmaznak, ami kínzásnak minősülhet.³²

Málta esetében általános jelleggel 2018-ban az ENSZ emberi jogi főbiztosa arra mutatott rá jelentésében, hogy Málta még nem hozott létre egyértelmű és széles körű mandátummal rendelkező nemzeti emberi jogi intézményt az emberi jogok monitorozása érdekében. Ami pedig a politikai jogokat illeti, Málta esetében a főbiztos előbb idézett jelentésében azt is kiemelte, hogy néhány esetben vak és látássérült szavazóknak a választási bizottság politikai pártok által delegált tagjai előtt szóban kellett kifejezniük választói akaratukat, ami a választójog titkosságát sértette meg.³³

Németország egy speciális esettel, a Surjit Singh Bedi-üggyel hívta fel magára a figyelmet a munkajog világában. Az uniós jogorvoslati fórumon a fogyatékossgal élő munkavállalók helyzetét érintően született európai bírósági ítélet, amely a 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelvvel ellentétesnek találta az olyan, kollektív szerződésben szereplő rendelkezéseket, amelyek előírják, hogy a munkahelyét elvesztett munkavállalónak, megfelelő megélhetése biztosításának céljából, a kötelező nyugdíjbiztosítási rendszer szerinti öregségi nyugdíjra való jogosultsága eléréséig

32 Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/WG.6/29/LUX/2), 13/II/2017.

33 Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/WG.6/31/MLT/2), 27/08/2018.

járó átmeneti kiegészítő támogatás folyósítása megszűnik, amikor a munkavállaló teljesíti a súlyos fogyatékossgal élő személyek előrehozott öregségi nyugdíjhoz szükséges feltételeket.³⁴

Ausztia esetében az osztrák rendvédelmi szervek munkájával kapcsolatban az ENSZ emberi jogi főbiztosa azt fogalmazta meg, hogy a börtönben fogvatartottakkal, illetve a pszichiátriai, fogyatékossgal élő betegekkel szemben túlzott, jogellenes erőszakot alkalmaznak.³⁵ Az EU Alapjogi Ügynökségének (FRA) 2019-es tematikus jelentése (*Criminal detention conditions in the European Union: rules and reality*)³⁶ a fogvatartás körülményeinek vizsgálatáról azt emeli ki, hogy bár Ausztriában létezik egy úgynevezett *Code of Conduct for Detention*, azonban a szaniterhelyiségekben a magánszférához való jog megfelelő biztosításával kapcsolatban problémák állnak fenn. Nemcsak Ausztia, hanem **Portugália** esetében is aggasztónak tartja a helyi börtönviszonyokat az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága (CPT). Ezt az ENSZ emberi jogi főbiztosa is megemlítette 2014-es jelentésében.³⁷ Nemcsak a 120% körüli túlsúlyosság, hanem a pszichiátriai kezelésre szoruló fogvatartottak nem megfelelő orvosi ellátása is aggályos volt a CPT szerint. Erre a FRA 2019-es tematikus, fentebb idézett jelentésében hivatkozott, miszerint 2016-ban a portugál adatok alapján a 48 börtönnek több mint fele, 28 küzdött túlsúlyossággal. Az ENSZ emberi jogi főbiztos összefoglaló jelentése szerint továbbá aggályos az is,

34 C-312/17. számú. ügy: Surjit Singh Bedi kontra Bundesrepublik Deutschland és Bundesrepublik. ECLI:EU:C:2018:734.

35 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/23/AUT/2), 23/08/2015.

36 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-criminal-detention-conditions-in-the-eu_en.pdf

37 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/19/PRT/2), 13/02/2014.

hogy nem minden esetben vizsgálhatja meg, illetve kérdezheti ki az orvos a sérült elítéltet a sérüléseiről a börtönszemélyzet jelenléte nélkül. Ezzel kapcsolatban különösen nagy probléma a börtönökben elkövetett öngyilkosságok magas száma, valamint az is, hogy a 16 és 18 év közöttiekre már kiszabható akár 30 napos átmeneti magánzárka is.

Az EJEB által hozott ítéletek kapcsán **Románia** rendszeresen, több alkalommal is felhívta magára a nemzetközi szakmai és emberi jogi közösség figyelmét.³⁸ Az ENSZ szerint 2011 januárja és 2014 augusztusa között Romániában közel 2000 fogyatékos személy veszthette életét a rossz ápolási körülmények miatt. Civilek által eljuttatott jelentések, beszámolók szerint³⁹ korábban, csak 2003–2004-ben a Poiana Mare nevű pszichiátriai kórházban közel száz személy veszthette életét. Az EJEB 2016 májusában elmarasztalta Romániát az I.C.-ügyben⁴⁰ egy 14 éves, fogyatékkal élő lány megerőszakolása ügyében, mert a bíróság szerint a hatóságok nem kellő mértékben vették figyelembe az áldozat beszámolóját, és ezzel az eljárással, vagyis az embertelen, megalázó bánásmód alapján megsértették az EJE 3. cikkét. 2020-ban egy újabb, a Cînta-ügyben⁴¹ született döntés a fogyatékkal élő személyek témájában: az EJEB egy értelmi sérült apa gyermeke láthatási jogának korlátozása miatt marasztalta el az országot, mert a román bíróság nem vizsgálta érdemben az apa sérülését gyermeke láthatósága kapcsán.

Spanyolország esetében is úgy látja a CRPD Bizottsága 2019-ben,⁴² hogy a spanyol polgári eljárási törvény (763. cikkely) és gyakorlat lehetővé teszi a fizikai, mechanikus, gyógyszeres, elektrosokkos

38 Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/WG.6/29/ROU/2), 9/11/2017

39 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2160-mental-health-study-2009-RO.pdf.

40 Kérelemszám: 36934/08, ítélet: 24/5/2016.

41 Kérelemszám: 3891/19, ítélet: 18/2/2020.

42 Lásd különösen: CRPD/C/ESP/CO/2-3 29. pont.

kényszerítő eszközök és terápiák alkalmazását, akár az érintett személy beleegyezése nélkül is. Az emberi jogi főbiztos szerint mind a spanyol médiában, mind pedig a gyógyszeripar részéről folytatódik a pszichoszociális fogyatékossgal élő emberek megbélyegzése. A főbiztos szerint sürgősen intézkedéseket kell hozni Spanyolországban a fogyatékos gyermekek intézményekben történő elhelyezésének megakadályozása érdekében, megfelelő, közösségi alapú és a családokat támogató szolgáltatások fejlesztésével, illetve egy intézménykiváltási program biztosításával.⁴³ Speciális jogesetként értelmezhető a Daouidi-ügy,⁴⁴ amelyben az uniós taláros testület a munkahelyi balesetek témájában foglalkozott a fogyatékossgal összefüggésben a „hosszan tartó” jelleg meghatározásával. Ennek során CRPD rendelkezéseivel együtt értelmezte a bíróság ezt a kérdést. Itt említendő meg a Ruiz Conejero-ügy is,⁴⁵ amelynek alapján az uniós joggal ellentétesnek bizonyult az olyan nemzeti szabályozás, amely lehetővé teszi azt, hogy a munkáltató felmondhatja a munkavállaló munkaszerződését annak akár igazolt, de rendszeresen ismétlődő távollétei miatt olyan esetben is, amikor e távollétekre a munkavállaló fogyatékossgának betudható betegségek miatt kerül sor, kivéve, ha e szabályok – amelyek a munkahelyi hiányzás elleni küzdelem törvényes célját szolgálják – nem lépik túl a szükséges mértéket. Ez utóbbi megítélése az adott bíróság feladata. Egy még frissebb döntésében az uniós bíróság a Nobel Plastiques Ibérica SA-ügyben⁴⁶ a fogyatékossgal kapcsolatosan azt nyilvánította ki, hogy az egy olyan egészségi állapot, amely különösen valamilyen tartósan fennálló testi, értelmi vagy lelki károsodáson alapuló korlátozottságot

43 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/21/ESP/2), 11/11/2014.

44 C-395/15 számú ügy: Mohamed Daouidi kontra Bootes Plus SL és társai, ECLI:EU:C:2016:917.

45 C-270/16 számú ügy: Carlos Enrique Ruiz Conejero kontra Ferroservicios Auxiliares SA és Ministerio Fiscal, ECLI:EU:C:2018:17.

46 C-397/18 számú ügy: DW kontra Nobel Plastiques Ibérica SA, ECLI:EU:C:2019:703.

eredményez, és amely más egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az érintett személy szakmai életben való teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő részvételét. (Az ítélet érinti az úgynevezett észszerű alkalmazkodás (*reasonable accommodation*) követelményét is, amit a munkáltatónak biztosítania kell.)

Svédország esetében az ENSZ emberi jogi főbiztosa 2014-es jelentésében szintén az önveszélyes, pszichoszociális állapotuk miatt akarataik ellenére zárt intézményekbe kerülő személyek elektrosokkterápiájának kötelező alkalmazására hívta fel a figyelmet, különös tekintettel a nők esetében, valamint a fogyatékosággal élő személyek körében kiugró arányban mutatkozó öngyilkosságokra.⁴⁷ Az ENSZ emberi jogi főbiztosa már 2014-ben arra mutatott rá, hogy az értelmi fogyatékos gyermekekkel erőszakosan bánnak a részükre fenntartott egészségügyi intézményekben, bizonyos esetekben ágyhoz kötözve és magánzárkákban tartva őket.

Szlovákia is hasonló témában kapott 2018-ban elmarasztalást az ENSZ emberi jogi főbiztostól: a fogyatékosággal élő személyek esetében az a gyakorlat, hogy a gondnok jellemzően a gondnokolt megfelelő tájékoztatása nélkül adja meg az orvosi kezelésekre való hozzájárulást, valamint a fizikai, kémiai és egyéb kényszerített gyógyszeres kezelések az intézményekben lakó fogyatékosággal élő emberek esetében még mindig létező gyakorlat.⁴⁸

Végezetül **Szlovénia** esetében az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának (CRC) korábbi, 2013-as értékelése szerint a szlovéniai gyermekek pszichikai egészsége és mentális állapota aggodalomra adott

47 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/21/SWE/2), 12/11/2014.

48 Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/WG.6/32/SVK/2), 6/11/2018

okot.⁴⁹ A CRC Bizottság jelentésében azt állította, hogy a 10–14 éves korosztály körében az öngyilkosság a második leggyakoribb halálok az országban. Az emberi jogi főbiztos 2019. évi jelentésében azt is szükségesnek tartotta, hogy a pszichiátriai intézetekben elhelyezett személyek helyzetének bírósági monitoringját is biztosítsák, meghozzá megfelelő jogi garanciák biztosításával.⁵⁰

A legfontosabb esetjog és kritikák rövid áttekintése után kijelenthető, hogy már önmagában ezeknek az eseteknek a rövid felsorolása is megmutatja azt, hogy bár nincs két egyforma tagállam, nincs két azonos életviszony és gyakorlat az uniós tagállamokban, ami egyúttal azok sokszínűségét és fejlettségbeli eltéréseit mutatja, néhány „ügytípus” tekintetében azonban igenis vannak hasonló problémák és kihívások (gondokság, börtönviszonyok, bentlakásos intézmények, gyógykezelés). Mindazonáltal ezen esetek szélesebb körű értelmezéséhez egy tágabb összefüggésrendszer is szükségeltetik, hiszen ezeknek az eseteknek van egy tágabb társadalmi, szociális kontextusa is, ami nem nélkülözhető a tisztább és pontosabb kép kialakítása érdekében.

A teljesebb kép, vagyis a még több „ügytípus”, mint például a foglalkoztatás, munkanélküliség, akadálymentesítés vagy éppen a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés stb. érdekében ajánlható – a Külgazdasági és Külügyminisztérium szakmai segítségével is készült – *Európai körkép – Európai értékek és megvalósulásuk az Európai Unió tagállamaiban az adatok és számok tükrében* című, Trócsányi László és Lovászy László Gábor szerkesztésében megjelent kötet, amelyet a Ludovika kiadó gondozott és jelentetett meg 2020 végén. Jelen írás is ezen kiadványon alapul, így további jogesetokról és helyzetértékelésekről az *Európai körkép*ből tudhat meg többet a tisztelt Olvasó.

49 <https://undocs.org/CRC/C/SVN/CO/3-4>.

50 Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 (A/HRC/WG.6/20/SVN/2), 18/08/2014.